

HOW TO BALANCE BETWEEN PRAISING AND PUNISHING CHILDREN?

Ayşe Kutlu*

*PhD Candidate at European University of Tirana, Albania, E-mail adilekutlu@hotmail.com

Abstract

Every child learns a new thing. While learning, it is natural to make mistakes by trial and error method. The child tries something to learn, sees the outcomes and he may make the same mistake a few times more but eventually learns it. At the first mistake, punishing or getting mad at the child or not giving enough time to think of his behavior means nothing but preventing him from learning the target behavior. A positive behavior can only be permanent and be enhanced with a positive reaction.

A child needs to communicate with people in order to be socialized and adopt moral and material merits. In such communication, he might be exposed to both approved and unapproved behavior in the society. Besides having no idea in such circumstances, parents may punish or praise their children aimlessly, which never prevents misbehavior.

Recently, the search for innovation in children's education has accelerated and terms such as authority, punishment and praise have begun to take part in Child Discipline again. Praise is both a means of enhancement for recurrence of the target behavior and reward for success and good deeds. The praise can either be a warm kiss or a precious present. However, it should not be forgotten that praising can only fulfill the goal if in balance.

Although there are some educators against punishment owing to the fact that it destroys self-confidence, leads to lying or hypocrisy and also causes psychological disorder; a considerable number of others argue for need for punishment. Even if punishment is not regarded as target behavior, it is handled in terms of discipline in education. Punishment should be in line with target behavior, and the main concern is to punish the behavior, not the opinion

It is aimed to help children acquire target behavior by means of praise and punishment in Children's Education. Nevertheless, it is not the main purpose to punish the child to such extent that he is unable to do anything. The main purpose is to point out the ways of being responsible, respectful and harmonious; and also to make children conscientious individuals who respect the rights of every human being.

Keywords: Praise, punish, children, balance.

ÇOCUKLARDA ÖDÜL VE CEZA DENGESİ NASIL KURULUR?

Özet

Her çocuk yeni birşey öğrenir. Öğrenirken de deneme yanılma yoluyla bazı hatalar yapması doğaldır. Çocuk bazen öğrenirken dener, sonuçlarını görür belki de bir iki kez daha aynı hatayı yaparak sonunda öğrenir. Yaptığı ilk hatada kızmak ya da cezalandırmak, davranışları üzerinde düşünmesine imkân tanımamak, davranışın öğrenilmesini engellemekten başka bir işe yaramaz. Olumlu davranış ancak olumlu bir tepki görürse pekişir ve kalıcı olur. Çocuğun toplumsallaşıp, maddi ve manevi değerleri benimsemesi için insanlarla iletişime girmeye ihtiyacı vardır. Böyle bir iletişimde toplumun onayladığı ve onaylamadığı davranışlarla karşı karşıya kalınabilir. Anne ve babalar bu gibi durumlarda nasıl davranacaklarını bilemediği gibi amaçsız verilen ödül ve cezaların kötü davranışları engellemediği de bir gerçektir.

Son zamanlarda çocuk eğitiminde yeni arayışlar hız kazanmış, otorite, ceza ve ödül kavramları ise tekrar çocuk disiplininde yerini almaya başlamıştır. Ödül çocukta istenilen davranışların tekrarı için bir teşvik aracıken aynı zamanda başarıya ve iyiliğe verilen misliyle karşılıktır. Ödül deyince yerine göre küçük bir öpücük olabileceği gibi, yerine göre maddi değeri yüksek bir hediye de olabilir. Bu konuda aşırıya kaçmadan dengeli bir ödülün maksadı gerçekleştirebileceği de unutulmamalıdır. Çocukta güveni yok ettiği, yalan iki yüzlülük gibi kötü ahlaka yönelttiği hatta psikolojik bozuluklara sebep olduğu düşüncesiyle cezaya karşı olan eğitimciler olsalarda cezanın gerekli olduğunu savunanlarda yok değildir. Ceza istenilen bir davranış biçimi olarak görülmesi de eğitimde disiplini sağlama açısından ele alınmaktadır. Verilen ceza davranışla doğru orantılı olmakla birlikte asıl maksat cezanın düşüncelere değil davranışlara verilmesidir. Eğitiminde her ne kadar ödül ve cezayla çocuğa istendik davranışlar kazandırılmak istense de asıl amaç çocuğa ceza vererek onu etkisiz hale getirmek değildir. Gerçek maksat çocuğa uyumlu, sorumlu ve saygılı davranış yollarını öğretmek başkalarının ve kendisinin haklarını gözetip vicdanlı bir fert olmasını sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Ödül, ceza, çocuk, denge

1. GİRİŞ

Çocuğun güzel davranışlarının takdir edilerek ödüllendirilmesi, kötü davranışı engelleyerek, iyi davranışa yönlendirme amaçlı ceza verilmesi eğitim adına önemli bir esastır. Ödül veya mükâfat, iyi bir iş, hizmet ve başarıdan dolayı verilen şey; görülen iyiliğe, misli ve fazlasıyla karşılık vermektir. Ödül, çocukta doğru ve istenilen davranışların tekrarı için bir teşvik aracıdır. Aynı zamanda çocukta görülen iyi davranışlara karşılık olarak, fazlasıyla karşılık vermek, çocuğu sevindirmek ve davranışların alışkanlık haline gelmesinde iyi bir güdüleme aracıdır (Aydın, 2012, s.145.) Ödül deyince yerine göre bir öpücük, bir takdir cümlesinden, maddi değeri yüksek bir hediyeye kadar geniş bir yelpaze akla gelir (Atlı, 2002, s.96.)

2. ÖDÜL, ÖDÜLDE DENGE

Ödülün yerli yersiz olarak verilmesi, çocuğu şımartacağı gibi, bu konuda aşırıya kaçılması verilen mükafatın çocuğun gözünde değerini yitirmesine, hatta maksadın gerçekleştirilmesine de bir engeldir.. Ödül vermek, takdir etmek güzeldir fakat anne baba bazı noktalara dikkat etmelidir. Günlük hayatın bir parçası olan ve sorumluluğu gerektiren davranışlara ödül vermek, eğitim açısından yanlış bir davranıştır. Okul ödevleri, odayı toplama gibi... Ödüllendirmede 'rüşvet verme' olarak nitelendirilen önceden söz verme , vaad etme uygun olmadığı gibi, aynı zamanda çocuğun sürekli beklenti içerisine girmesine sebep olur. Fakat iyi niyet beslediği halde muvaffak olamayan çocuğa vaat, rüşvet gibi algılanmamalı, hatta iradesini güçlendirme adına bu tür ödüllendirmelerle yardımcı olunmalıdır. (Aydın, 2012, s.145.) Anne babaların yaptığı hatalardan biri de çocuğu rüşvete alıştırmak, yapmakla zorunlu olduğu sorumluluk ve görevlerin karşılığı olarak sürekli ödüllendirmektir. Bunu neticesinde karşılıksız iş yapmayan, çıkarıcı bir kişilik ortaya çıkacaktır. Özellikle zevk alarak yapılan davranışlara da hemen ödül verilmemelidir. Çünkü çocuğun aldığı zevk zaten iç kaynaklı olup karşılık ve mükâfat beklememektedir.(Aydın, 2012, s.96.) Burada ödül ve rüşvet karıştırılmamalı, ödül davranışların sonunda gelirken, rüşvet önceden yapılan bir vaat olup çıkarıcılığa alıştırmaktır. Anne ve babaların ödüllendirirken dikkat edecekleri hususlar şu şekildedir;

Ödül, bir görevi, bir sorumluluğu yaptırmanın amacı değil, yapılan iyi bir işin hoş bir sonucu olmalıdır. Çocuk, doğru olan davranışı ödülü bekleyerek değil, o davranışın sonunda kendiliğinden geldiğine inanmalıdır. Ödülün niteliği, maddi olduğu gibi manevi de olabilir. Verilen ödül, çocuğun yaşına uygun olduğu gibi, yapılan işle de doğru orantılı olmalıdır. Ölçüsüzce, fazla, alay edercesine az bir ödül, beklenen faydayı sağlamaz. Özellikle küçük yaşlarda maddi şeylerle ödüllendirilirken, onların doğru davranışları kazanmaları da sağlanmalıdır. İlerleyen yaşlarda, maddi ödülün yerini manevi ödüllerin alması yerinde bir uygulamadır.(Aydın, 2012, s.147.)

Güzel tatlı bir söz, bir öpücük, başkalarının yanında övme, takdir gibi tutumlar manevi ödüller arasında zikredilebilir. Ancak takdir ve övme abartılı bir şekilde yapılmamalı, çocuğa farklılık ve üstünlük duygusu vereceğinden dengeli olunmalıdır. (Gökna,2004, s.134.) Özellikle manevi ödüller çocuğun onurunu, duygu ve düşüncelerini yüceltme adına önemlidir. Daha ileriki yaşlarda çocuk, insanlığa, topluma faydalı davranışlarda bulunur ve bundan zevk alır.

Anne ve babanın doğru davranışları açık bir şekilde ifade ederek çocuğu ödüllendirmesi hatta sevincini göstermesi, çocuğa istedik davranışların kazandırılması açısından önemlidir..Sürekli ödüllendirmek, yerine sevinç ve takdir, ödülün önüne geçmeli, çocuk ebeveyni sevindirmenin mutluluğunu tatmalıdır. Böyle bir durumda ödül teşvik aracı olabilir.(Aydın, 2012, s.148.) Çocuğu ödüllendirirken bazen tiyatro, sinema, gezi, maç gibi yerlere götürmekte güzel bir ödüllendirmedir. Bu tür ödüllendirmeler aynı zamanda çocuğun sosyalleşmesini sağlar. Zor ve yerine getirilemeyecek sözler ödül olarak vadedilmemeli, çocuğa hakettiği zaman karşılığı geciktirilmeden verilmelidir. Hatta yerine getirilmeyen ve geciktirilen ödüller, ebeveynin inandırıcılığını kaybetmesi gibi kötü sonuçlar doğurabilir. (Gökna, 2004, s.135)

İslam dininin tavsiye ettiği eğitim metodlarından biri de ödüllendirmedir. Kur'an-ı Kerim, sık sık bu metoda başvururken 160 yerde bizzat veya dolaylı olarak ödülde bahsetmektedir. Bu metod, Kur'an da güzel hareketlere karşılık olarak va'd edilmiş, böylelikle müminlerden bu davranışların sık sık yapılması istenmiştir. "Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. " (Bakara 2/61.) Bu ayette yapılan iyi işlerin karşılıksız kalmayacağı gibi, kat kat mükafatlandırılacağı da beyan edilmektedir.(Dodurgalı, 1995, s.97.)

3.CEZA VE CEZAYI ENGELLEYEN METODLAR

Ödül, istenilen davranışlara çocuğu teşvik etmeyi amaçlarken, ceza da istenmeyen davranışları ortadan kaldırmayı amaçlar. Ceza; suç, kusur ve yanlış yapan kişiye uygulanan yaptırım demektir. Cezanın kaynağı insandaki korku psikolojisidir. Ceza, istenilen bir davranış biçimi değildir. Eğitimde bir disiplin sağlama yöntemi olarak ele alındığı gibi, aynı zamanda yanlış bir davranışın karşılığı olarak da ele alınmaktadır.(Aydın, 2012, s.149.) Ödülü güzel davranışın hemen ardından vermek esas iken, ceza da ise önemli olan acele edilmemelidir. Aile ve okulda disiplini sağlayabilmek için çocuğa karşı ebeveyn birtakım yetkilere sahiptir. Bu yetkilerin kullanılması sırasında ceza kavramı karşımıza çıkar. Her ne kadar modern pedagojide cezanın olmadığını savunanlar olsa da gerekli olduğunu savunanlarda bulunmaktadır. Cezanın, çocukta kızgınlık, öfke, nefret, güvensizlik, aşırı itaat gibi olumsuz duygulara neden olması hatta pişmanlık yerine intikama sebep olmasından dolayı cezanın olmadığını iddia ederler. Böylesi bir durumda cezalandırılacak davranışın ortaya çıkmasından önce çocukta iç kontrollü disiplinin oluşturulmasıdır. Bu da ancak usta çırak yöntemiyle ilk aşamada kuralları ve beklentileri çocuğa açıklamakla, daha sonra onu desteklemekle gerçekleşir.(Dodurgalı, 1995, s.99.)

Cezaya başvurmadan istenmeyen davranışa engel olmak için bazı tedbirler gerekir. Bu tedbirleri şöyle sıralayabiliriz.(Aydın, 2012, s.157.)

Tablo 1: Ceza öncesi istenmeyen davranışları engelleyen tedbirler

Davranıştan önce	Davranışı önleyici açıklama yapma. Çocuğun bulunduğu fiziki çevrede değişiklikler yapma. Davranış sırasında örnek olarak, iyi alışkanlıklar geliştirmesinde teşvikçi olma.
Davranış sırasında	Olumsuz davranışın nedenini bulma. Olumsuz davranışa alternatif sunma. Olumsuz davranışa sözle tepki verme
Davranıştan sonra	Davranışın sonucunu göstererek, pişmanlık duymasını sağlama. Davranışın sonucunu çocuğa yaşatma.

Ahlak gelişim kuramcısı ve araştırmacısı Martin Hoffman,(1970) disiplin yöntemlerini iki başlıkta toplamıştır.

Fiziksel ceza ve maddi imkanlardan mahrum bırakma yöntemi: Bu yöntem çocukta derin düşmanlık ve saldırganlık duygularının ortaya çıkmasına neden olur. Fiziksel ceza uygulayan ebeveyn modelini, çocuk arkadaşlarına acımasız bir şekilde uygular. Böyle bir yöntemle ceza alan çocuk, başkalarına verdiği zararı düşünmez.

Fiziksel olmayan yöntem; Çocuğun istenmeyen davranışı karşısında memnuniyetsizliğin kızgınlık veyahut da küsmeye yoluyla ifade edilmesidir. Bu yöntemde çocuk sevgiden mahrum edilir. Ebeveyn, çocuğa

davranışını neden değiştirmesi gerektiğini açıklayarak başkalarına verdiği zarar dile getirir. Hoffman böyle bir davranışın ahlaki gelişime olumlu katkı sağlayacağı görüşündedir. (www.psikiyatricsosyalhizmet.com)

Fiziksel ve maddi cezalardan olan dayak konusu çok tartışılmıştır. Dayak, duygusal bir gerginlik meydana getirirken çocukta sinirli ve kaygılı davranışların temelinde ise dayığa başvuran anne babaların olduğu belirlenmiştir. Yine böyle bir aile ortamında yetişen çocuğun, güvensiz, uysal, otoriteye bağlı, suça eğilimli, çekingen, bencil, kararsız bir kişilik geliştirdiği görülmüştür. Yapılan araştırmalarda ağır baskı ve dayığın, kendine güveni yok ettiği, yalan, ikiyüzlülük gibi kötü ahlaka yönelttiği hatta birtakım psikolojik bozukluklara sebep olduğu tesbit edilmiştir. Olumsuz psikolojik ve sosyolojik vakaları şu şekilde sıralayabiliriz: evden kaçma, öfkeli ve korkak olma, düşmanlık besleme, başkalarına zarar verme vs...(Yalçın, 2011, s.23.)

İbn-i Sahnun, Kabusi, İbn-i Miskeveyh, Gazali, İbn-i Kayyim El Cezvi, İbn-i Sina gibi bazı İslam alimleri son çare olarak dayığa başvurulabileceğini savunurlar. (Dodurgalı, 1995, s.104,105.) İbn-i Miskeveyh, dayak ve baskının çocuğu kötü alışkanlıklara sevkedip, riyakâr bir kişilik kazanmasına sebep olacağından dolayı karşı çıkar. (Aydın, 2012, s.153.) İbn-i Sina ise çocuğun suç işlemesi halinde cezalandırılmakta acele edilmemesini, ilk önce iyiliğe teşvik edilerek, yumuşak davranışlarla hatalarının düzeltilmesini tavsiye eder. Gerekirse çocuğun azarlanabileceğini fakat en son çare olarak dayığa başvurulacağı düşüncesindedir. (Çubukçu, 1978, s.156.) İbn-i Haldun da İbn-i Sina ve İbn-i Haldun gibi, çocuğun güzel ahlak ve erdemleri elde etmesine engel olacağından dolayı dayak ve cezaya karşı çıkar. Hatta çocuğun yalan, riyakarlık gibi kötü huylar edinerek, tembelliğe alışıp, kendini beceriksiz göstereceği görüşündedir. (Dodurgalı, 2012, s.104,105.)

Anne babanın ceza konusuna yaklaşımı dengeli olmalıdır. Ceza seyrek ve bilinçli olarak verilmelidir. Gerektiğinde, en son çare olarak başvurulmalıdır. Çünkü cezanın mahzurları ve dezavantajları çoktur. Bunlar sıralayacak olursak:

- Ceza, "Bunu bir daha yapma" mesajı verir fakat neyin, neden yapılmaması konusunda açıklık getirmez.
- Çocuk, ceza gördüğü kişiye karşı sevgisini giderek yitirmeye başlar. Sevgisizlik eğitimde büyük bir dezavantajdır.
- Ceza, çocuğun onurunu ve özbenlik saygısını zedeler.
- Ceza, çocukta utanç duygusuna sebep olur.
- Ceza alan çocukta inatlaşma ve öfkeye sebep olur.
- Cezanın sert ve yersiz olduğu ortaya çıkarsa telafisi zordur.
- Çocuğun taklitle gördüğü cezayı çevresine uygulama ihtimali yüksektir. (Atlı, 2002, s.98.)

Maddi ve manevi cezalardan biri de mahrum bırakmaktır. Çocuk, sevgiden veya hoşlandığı bir şeyden mahrum bırakılarak ceza verilebilir. Verilecek ceza, işlenen suçla bağlantılı ve orantılı olmalıdır. Anne babanın tutarlılığı açısından suç ve ceza arasında uzun zaman olmaması gerekir. Örneğin, bütün hafta cezaları biriktirip hafta sonunda toptan ceza vermek, anlamsız ve zararlıdır. Bazen çocuğun önem verdiği birşeyden mahrum bırakarak da cezalandırılabilir. Arkadaş toplantısında randevu gibi...Çocuk için en önemli şey sevgidir. Sevgiyi kaybetme tehlikesi üzüntü vericidir. Ebeveynin yüzünde memnuniyetsizlik, neşesizlik, bir süre konuşmama sessiz ve etkili cezalardan olduğu gibi, uzun sürdürerek çocuğun ümidi kırılmamalıdır. Çocuğu cezalandırırken, onun hayati derecede önem verdiği şeylerden de mahrum bırakmamak gerekir. Örneğin uzun zamandır beklediği geziden alıkoymak gibi. Bu tür cezalar çocuğun davranışını engeller yalnız çocukta oç alma duygusunu pekiştirir.(Aydın, 2012, s.165.)

Ceza verirken çocuğun o konuda bilgi sahibi olup olmadığı dikkate alınmalıdır. Bilgi sahibi olmadığı bir konuda cezalandırılmamalı, suçunu itiraf ettiğinde ise anlayışla karşılayıp affedilmelidir. Ebeveyn, yaptığı yanlış söyleyen çocuğa şiddet uygularsa, çocuk başka bir yanlışta yalan söylemeye meydelebilir. Çocuklar çoğu zaman yanlışlarının farkındadır ve suçlarını itiraf ederek pişman olurlar. Ebeveyn böyle bir itirafı eğitim şansı olarak görmeli ve yanlış düzeltme olarak değerlendirebilmelidir. Fakat bazı yanlışları sürekli affetmek çocukta bu davranışların alışkanlık haline gelmesini sağlayabilir. Her istenmeyen davranışta cezaya başvurmak doğru olmadığı gibi, mümkünse çocuğa fırsat vererek dinlemek en etkili yöntemdir. Bazı ebeveynin çocuktan söz alarak uzun uzun nasihat etmesi, çoğu zaman işe yaramayan yöntemlerden biridir.(Aydın, 2012, s.162.) Ceza, duygu ve düşüncelere değil davranışlara verilmelidir. Çocuğun düşüncesi, merakla soru sorması, çok konuşması ceza nedeni de olamaz. Olumsuz davranışlar ilk başta görmezden gelinmeli, tekrarlanması halinde kimsenin görmediği yerde açıklama yapılarak yanlış düzeltilmelidir. Ebeveyn her kızdığında gücüne güvenerek susturup, azarlamamalı, iyi işler yaptığında da övüp, ödüllendirmelidir.

Ceza verilirken dikkat edilmesi gereken noktaları şunlardır: (Aydın, 2012, s.161.)

- Çocuk aşığlanarak, tehdit edilmemelidir.
- Çocuk aşırı hoşgörüle şımartılmamalı, körü körüne itaatte beklenilmemelidir.
- Bir davranış sonunda engellenemeyecekse, baştan istenilmemelidir.
- Suçluluk duygusu uyandıracak disiplin yöntemlerine başvurulmamalıdır.
- Yaşa uygun kurallar konurken, tutarsız kural ve sınırlamalardan kaçınılmalıdır. (Cloud ve Townsend, 2002, s.90.)

Kur'an-ı Kerim'in cezaya yaklaşımı ise müminlere öğüt verici tarzdadır. "Eğer ceza vermek isterseniz, size yapılanın aynı ile mukabele edin."(Nahl S.16/126) Burada ebeveyne düşen davranışa verilecek ceza ile suçun orantılı olmasıdır.

SONUÇ

Çocuğun güzel davranışlarının takdir edilerek ödüllendirilmesi, iyi davranışlara yönlendirme amaçlı ödül verilmesi eğitim adına önemli bir esastır. Ödül, çocukta istendik davranışların tekrarı için teşvik aracı iken aynı zamanda başarıya misliyle fazlasıyla karşılık vermektir. Ödülde kasıt maddi değeri yüksek bir hediye olabileceği gibi, manevi değeri olan küçük bir öpücükte ödül olarak vasıflandırılabilir.

Çocuk şımartılmadan hakettiği zamanda geciktirilmeden ödül verilirken, zevk alınarak yapılan ve ödev nitelikli davranışlarda ödüle başvurulmamalıdır. Özellikle önceden vaadedilerek verilen ödül uygun olmadığı gibi çocuğa 'rüşvet verme' olarakta nitelendirilebilir. Ödül davranışın sonunda verilirken, rüşvet önceden yapılan bir vaattir. Çocuğun yaşı ilerledikçe verilen maddi ödülün yerini manevi ödüller almalıdır. Aynı zamanda çocuğun sosyalleşmesini sağlayacak tiyatro, sinema, maç türünden mükafatlar yerinde ve uygun olan ödüllerdendir. İslam dini ödüllendirmeyi teşvik ederken 160 yerde bizzat veya dolaylı yollarla ödülde bahseder.

Cezaya gelince çocukta istenilmeyen davranışları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir yaptırımdır. Eğitimde bir disiplin sağlama yöntemi olarak ele alınır. Ödülde acele etmek esas iken cezaya temkinli yaklaşılmalı çocukta iç kontrollü disiplin oluşturularak kötü davranışların önüne geçilmelidir. Ahlak eğitiminde araştırmalar yapan Hoffman, fiziki ve fiziki olmayan disiplin yöntemiyle anne babaların istenilmeyen davranışları önleyebileceklerini ifade eder. İbn-i Haldun, İbn-i Miskeveyh gibi İslam alimleri çocuğun güzel erdemleri kazanmasına engel olarak, riyakar bir kişilik kazanmasına sebep olacağından dolayı ceza ve dayağa karşı çıkar. Özellikle Kuran- ı Kerim'in cezaya yaklaşımı ise müminlere öğüt verici tarzdadır.

KAYNAKÇA

Atlı, Gülsen. **Aile ve Çocuk Eğitimi Üzerine Sohbetler**, İstanbul, Etüt Yayınevi, 2002.

Aydın, Mehmet Zeki. **Ailede Ahlak Eğitimi**. İstanbul, Timaş, 2012.

Çubukçu, İbrahim Ağâh. "İslam'da Terbiyenin Önemi" Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Vol.12, No.22, (1978)

Dodurgalı, Abdurrahman. **Ailede Din Eğitimi**. Vol. 3. İstanbul. Timaş Yayınları, 2012.

Dodurgalı, Abdurrahman. **İbn Sina Felsefesinde Eğitim**. İstanbul. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1995.

Gökner, Özcan. **Bilinçli Çocuk Yetiştirme**. Ankara, Arkadaş, 2004.

Henry Cloud ve John Townsend. **Anne Faktörü**. (Çeviren: Emel Aksay). İstanbul. Sistem, 2002.

Yalçın, Nur. **Türkiye de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Ahlak Eğitimi, (t.y), [http:// www.psikiyatricsosyalhizmet .com](http://www.psikiyatricsosyalhizmet.com). (8 mayıs 2015).